

Szári Norbert¹

Kína a globális politikában: együttműködés vagy konfrontáció?

A nemzetközi világ kínai percepciója

China in Global Politics: Cooperation or Confrontation?

Chinese Perceptions of the International World

Absztrakt

Kína gazdaságának folyamatos fejlődése és gyors katonai modernizációja az elmúlt évtizedekben élénk vitákat váltott ki a tudósok és politikusok körében a meglévő regionális és globális rend jövőjét illetően. Én ehelyett a kínai szemszögből szeretném megvilágítani a mai nemzetközi rendet. Bemutatom a kínai világnézet alapjait, és azt, hogy Kína hogyan képzei el a világ jövőbeli berendezkedését. A cikk emellett ismerteti Kína hivatalos álláspontját a főbb nemzetközi szervezetek reformjával kapcsolatban, valamint értékeli Kína új dinamikáját és a korlátokat, amelyek a jelenlegi vezetés alatt a meglévő világrend reformjára irányuló törekvéseit gátolják. Érveket fogok felvonultatni arra nézve, hogy bár Xi Jinping elnök proaktívabb külpolitikát folytatott, nagyszabású kezdeményezéseket indított, amelyekkel növelte Kína befolyását, és a kínai kivételesség sajátos megközelítését alkalmazta, pragmatikus reformista politikája valójában meg-egyezik elődei megközelítésével. Mindezeknek a segítségével megkérdőjelezem azt a nyugati álláspontot, amely a feltörekvő hatalmak között elkerülhetetlen konfliktust lát, és inkább egy alkalmazkodóbb Kína képét bontakoztatom ki.

Kulcsszavak: Kína felemelkedése, világrendváltás, globalizáció, geopolitika, amerikai–kínai versengés, kínai gondolkodásmód

¹ Hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

Abstract

China's continuous economic growth and rapid military modernisation in recent decades have sparked intense debate among scholars and policymakers regarding the future of the existing regional and global order. This article aims to shed light on the current international order from a Chinese perspective. It will delve into the foundations of the Chinese worldview and China's vision for the future structure of the world. Furthermore, the article will outline China's official stance on the reform of major international organisations and assess China's new dynamism and the constraints that hinder its efforts to reform the existing world order under the current leadership. It will argue that while President Xi Jinping has pursued a more proactive foreign policy, launched large-scale initiatives to increase China's influence, and adopted a distinctive approach to Chinese exceptionalism, his pragmatic reformist policies are largely in line with those of his predecessors. Based on this, the article will challenge the Western view that sees inevitable conflict between rising powers and instead paint a picture of a more adaptable China.

Keywords: *China's rise, world order change, globalisation, geopolitics, American-Chinese competition, Chinese way of thinking*

Kína felemelkedése a nemzetközi rend szempontjából

Kína szigetépítését, védelmi eszközeinek telepítését és a Kelet- és Dél-kínai-tengeren végrehajtott rendfenntartó intézkedéseit széles körű bírálatok érték nemzetközi szinten. Ezeket példaként hozták fel Kína „erőszakosságára”² – a fogalom a kínai hivatalos szervek és kormányzat azon viselkedésére és kijelentéseire összpontosít, amelyek fenyegetést jelenthetnek az Amerikai Egyesült Államok (USA) és/vagy szövetségeseinek érdekeire nézve, vagy amelyek kihívást jelentenek a status quóra a Kínát körülvevő ázsiai-tengeri régióban, ezáltal aláásva a regionális stabilitást, és aggodalmat keltve az Egyesült Államok és egyes ázsiai vezetők körében – vagy az említett régió „status quójának erőszakos megváltoztatására” tett kísérletének igazolásaként.³

Az amerikai dominancia fenntartását előnyben részesítők számára⁴ Kína új gazdasági ereje és nemzetközi befolyása jelentős fenyegetést jelent az amerikai hegemóniára és az általa vezetett liberális világrendre. Az utóbbi időben gyakran hallhattuk a Thuküdidész csapdája kifejezést, amely fogalom az uralkodó hatalom és a feltörekvő hatalom közötti háború elkerülhetetlenségét hirdeti,⁵ s amelyet gyakran használnak az amerikai–kínai kapcsolatok ábrázolásának analógiájaként mint a nemzetközi rend egyik legfőbb kihívását.

Az amerikai politikai elit, oldaltól függetlenül, egyként vallja magáénak azt az elképzelést, miszerint az amerikai hegemóniára és a hozzá kapcsolódó liberális

² SWAINE–FRAVEL 2011: 2; YAHUDA 2013: 447–448.

³ CARTER 2015: 20–21; TOWNSHEND–MEDCALF 2016: 1.

⁴ KAGAN 2012: 7; FRIEDBERG 2011: 1.

⁵ ALLISON 2017: 16.

világrendre Kína jelenti a legsúlyosabb kihívást. Egy nemrégiben közzétett amerikai kongresszusi jelentés a Dél- és Kelet-kínai-tengert az USA–Kína stratégiai verseny új színterének tekinti.⁶

Az Egyesült Államok különösen élénknek mutatkozik, hogy ott gátolja Kína nemzetközi akciótervét, ahol csak tudja. Az USA versengő hozzáállást hirdetett meg Kína regionális politikájával kapcsolatban, ami jelenti a katonai terjeszkedést, a növekvő segélyezést, új infrastruktúrák fejlesztését, az intézmények és szövetségi rendszerek alkalmazkodási képességének növelését és nem utolsósorban egy világméretű hangulatkeltést Kínával szemben. 2020-ban a Trump-adminisztráció stratégiai megközelítést⁷ tett közzé Kínával kapcsolatban, miszerint:

„A Kínai Kommunista Párt (KKP), ahelyett, hogy kiaknázza volna a szabad és nyitott szabályokon alapuló világrendet, a nemzetközi rendszer saját érdekében való átalakítására tett kísérletet. Nyíltan elismerte, hogy át kívánja alakítani a nemzetközi rendszert a KKP érdekeinek és ideológiájának megfelelően. A KKP növekvő gazdasági, politikai és katonai erejét felhasználva kényszerrel alkalmaz a nemzetállamokkal szemben, ami sérti az Egyesült Államok létfontosságú érdekeit és aláássa az országok és egyének szuverenitását és méltóságát világszerte.”

Ezenfelül a 2022-ben kiadott amerikai *Nemzetbiztonsági Stratégiai Jelentés*⁸ a korábbiakhoz képest szokatlanul, még nyersebben fogalmaz, és Kínát „stratégiai versenytársként” kezeli: „A Kínai Népköztársaság az egyetlen olyan versenytárs, amelynek szándékában áll a nemzetközi rend átforgalmazása és akinek az ehhez szükséges gazdasági, diplomáciai, katonai és technológiai ereje is egyre inkább rendelkezésre áll.”

A Kína felemelkedésének következményeire vonatkozó ilyen pesszimista értékelésekkel ellentétben vannak olyan szakértők, akik sokkal derűlátóbb véleményt fogalmaznak meg. Érdekes módon ez az optimizmus az amerikai hatalomba vetett rendíthetetlen bizalmukból és annak fenntarthatóságába vetett kikezdhetetlen hitükből fakad. John Ikenberry úgy véli, hogy Kína és akár más autoriter hatalmak felemelkedése nemhogy aláássa a liberális világrendet, hanem valójában erősíti azt.⁹ Értelmezésében Kína és más feltörekvő nagyhatalmak nem akarják vitatni a liberális nemzetközi rend alapvető szabályait és elveit, hanem pusztán nagyobb tekintélyt és vezető szerepet szeretnének szerezni annak keretein belül.

Amennyiben az Egyesült Államok nem tudja megakadályozni Kína felemelkedését, kulcsfontosságú lesz számára – ha hatalmát hosszú távon meg kívánja őrizni –, hogy Kínát a nemzetközi rendszer keretein belül tartsa, mint annak teljes jogú tagját.¹⁰ Ebben az esetben Kína nem kihívóként, hanem partnerként jelenik a nemzetközi szinten.

Kína, India és Brazília mind virágzóbbá és erősebbé vált a meglévő nemzetközi rendben való működésük révén, profitálva annak szabályaiból, gyakorlati működéséből és intézményeiből, beleértve a Kereskedelmi Világszervezetet (World Trade

⁶ O'ROURKE 2024.

⁷ Trump Administration 2020.

⁸ Biden-Harris Administration 2022.

⁹ IKENBERRY 2011: 57.

¹⁰ IKENBERRY 2008: 7.

Organization, WTO) és az újonnan szervezett G20-at. Néhány európai kutató is osztja ezt a nézetet. Még javaslatok is születtek arra vonatkozóan, hogy legyen az EU egyik nyilvánvaló politikai prioritása a kínai felemelkedés támogatása, aki így a nemzetközi közösség sikeres és felelős tagjává válhat.¹¹

Létezik azonban egy harmadik megközelítés is. Ez ahelyett, hogy az amerikai hatalom kizárólagosságára építene, vagy úgy tekintene Kínára, mint az Amerikai Egyesült Államokat váltó következő hegemonra, az USA–Kína versenyt tágabb kontextusba helyezi. Előrevetíti a hatalom nagyobb arányú szétszóródását vagy eltolódását Európából Ázsia irányába, Nyugatról a „maradék”,¹² illetve az állami szereplőktől a nem állami szereplők felé. Például Brantly Womack egy többpólusú világrendszer lehetőségét látja létrejönni, amelyet egymást kölcsönösen átható, egyenlőtlen egységek mátrixa alkot. Minden egység a saját érdekeit követi egy nemzetközileg elfogadott rendszeren belül, amelyet a nemzetközi kapcsolatok szorosan egymásba fonódó hálója jellemez. Kína elsődleges szereplővé válhat ebben, de a bipolaritás vagy a hegemonia mellőzésével.¹³

Ebbe a vonulatba sorolhatunk egy másik szerzőt, Amitav Acharyát is, aki az amerikai világrend végét, Kína felemelkedését és az Amerikai Egyesült Államok relatív hanyatlását jósolja. Decentralizált, pluralistább forgatókönyvet vázol fel, egy „multiplex világot” – összetett, többretegű színházat, ahol szabadon választhatunk a cselekmények (ötletek), a rendezők (hatalom) és a színészek (vezetés) között. Ebben a rendszerben az USA-nak együtt kell működnie Kínával és más feltörekvő hatalmakkal, valamint a regionális erőkkkel a világ alakítása érdekében.¹⁴

Szintén ebbe a sorba illeszthető, Alexander Dugin multipolárisvilág-elmélete. A szerző globális rendet javasol, amelyet nem egyetlen vezető hatalom (hegemon), hanem több hatalmi központ jellemez. Ebben a modellben a szuverenitás több nagyhatalom között oszlik meg, amelyek mindegyikének saját befolyási övezete és érdekei vannak. Dugin olyan geopolitikai keretet szorgalmaz, ahol a nemzetek a közös értékek és a kölcsönös tisztelet alapján működnek együtt, az egyetlen szuperhatalom dominanciája helyett. Olyan világot vizionál, ahol a különböző civilizációk együtt élnek, mindegyik hozzájárul a nemzetközi rendszer általános stabilitásához és jólétéhez. Dugin szerint ez a multipoláris elrendezés elősegíti az erőegyensúlyt, csökkenti a konfliktusok valószínűségét, és támogatja az erőforrások és a befolyás igazságosabb elosztását a globális szinten.¹⁵

Nagyjából ezekkel a gondolatokkal és irányvonalakkal lehet összefoglalni Kína felemelkedésével és a mostani rendre gyakorolt hatásával kapcsolatos, elsősorban nyugati vagy amerikai nézeteket. Így az sem meglepő, hogy Kína felemelkedésére, mint nem demokratikus rendszer, az unipoláris pillanat lezárásaként tekintenek, vagy legalábbis olyanra, ami ellehetetleníti annak létét, és óhatatlan változást generál a világban.

¹¹ BLANKERT 2009: 8.

¹² Utalás Roger Scruton könyvének címére: *The West and the Rest. Globalization and the Terrorist Threat*. (London: Continuum, 2002).

¹³ WOMACK 2014: 270.

¹⁴ ACHARYA 2014: 1–20.

¹⁵ DUGIN 2021: 17–18.

Ugyanakkor – ahogy említettük – többen ezt nem tartják valós aggodalomnak, és rámutattak, hogy ez a helyzet eltér egy valódi kihívástól az amerikai dominanciájú intézményi rendszerrel szemben, és nem tör annak totális leváltására. Elfogadják azt a nézetet, miszerint Kína minél erősebbé válik, annál inkább saját érdekei, tapasztalatai és felfogása fogják meghatározni cselekvési módját, és egyre kevésbé a nyugati hatalmakkal ápolts viszonyának minősége vagy a Nyugat Kínával szemben támasztott elvárásai.

A fentiekből következik, hogy akkor kapunk teljesebb képet Kína politikáját és a fennálló rendhez való viszonyát illetően, ha Kínát saját felfogása, gyakorlati tevékenysége, szokásai vagy hajlamai alapján értékeljük. Ha ezt a szempontot figyelmen kívül hagyjuk, az alássa minden elemzés hitelességét, és könnyen félreértelmezéshez vagy a kínai lépések hibás megítéléséhez vezethet. Emellett a valós kínai önkép feltárása segít a helyes megközelítés kiválasztásában, aminek segítségével konstruktív viszonyt lehet kialakítani Kínával a jövőre nézve.

De milyen pontosan Kína önmagáról alkotott képe? Kína erős, jóindulatú és virágzó civilizációnak tekinti magát, gazdag történelemmel és egyedülálló kultúrával. Ezt a víziót tükrözi a Kínai Álom (*Zhongguo meng*, 中国梦), amelyet Xi Jinping elnök fogalmazott meg, és amelynek célja a nemzeti megújulás és Kína egykori dicsőségének helyreállítása.¹⁶ Ez a vízió aláhúzza Kína önmagáról alkotott képét mint egykori nagy civilizáció, amely most újjáéled.

Kína hangsúlyozza a békés fejlődés és az emberek életkörülményeinek javítása iránti elkötelezettségét is, felelősségteljes és progresszív hatalomként ábrázolva magát, amely nem érdekelt konfliktusokban vagy agresszióban.

Sőt, Kína egyenesen erkölcsi kötelességének érzi, hogy példaként szolgáljon a világ többi része számára. A kínai nemzetközi kapcsolatokban a moralitás kulcsfontosságú. Ezzel akarja megkülönböztetni magát a Nyugattól.

Yan Xuetong, a Tsinghua Egyetem professzora egy humánus hatalmi modellt támogat, amely szerinte jobb alapot biztosít a vezetéshez, mint a hegemonikus hatalom, amelyet jelenleg az Egyesült államok gyakorol. Yan Kína stratégiai célját egy magasabb szintű erkölcs megvalósításában jelöli ki, mint amellyel az USA rendelkezik. Így Kína nemcsak a hatalmi különbség csökkentését tudná elérni az Egyesült Államokkal szemben, de egy vonzóbb társadalmi modellt is felkínálhatna, ami kihívást intézne az amerikai modellel szemben és megkérdőjelezné annak dominanciáját.

Összességében, a (KKP) a moralitás szimbolikus erejét használja fel uralmának legitimálására. A kínai vezetőket erkölcsi megítélésük alapján értékeli, és a Párt olyan képet ápol magáról, mint ami erkölcsileg feddhetetlen és mentes a mindennapi politika immoralitásától. Ezt a képet önkritika és önreflexió révén tartják fenn, megőrizve a Párt vélt tisztaságát és tekintélyét. A mondas, miszerint „ha a vezető nem egyenes, a beosztottak is görbék lesznek”, hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a vezetőket erkölcsileg jónak lássák, hogy kormányzásuk legitimitása biztosított legyen.¹⁷

¹⁶ XI JINPING 2021.

¹⁷ HO 2021: 111–112.

A kínai világnézet

A nyugati világ még mindig nagyon keveset tud Kínáról, és gondolkodásmódját nem belülről próbálja megismerni, hanem saját terminológiáin keresztül. Az észak-atlanti világrenddel szimpatizáló média pedig sokszor egyenesen negatív színben tünteti fel Kínát mint első számú versenytársat és kihívót, aki a világrend felforgatására tör, autórter, elnyomó rendszert működtet és egyfajta digitális totalitarizmus elterjesztését szorgalmazza világszerte. Viszont, ha Kínát saját történelme, kultúrája, hagyományai lenszején keresztül próbáljuk megérteni, egészen más Kína képe bontakozik ki előttünk.

A hagyomány forrása: Tian Xia, világrend kínai módra

Történeti sorrendben haladva Kína gondolkodásmódjának elsődleges, de kevésbé ismert forrása a konfucianus, taoista és buddhista hagyomány, illetve az erre alapozott állam (például az Ég-Alatti elv: *Tian Xia*, 天下) és társadalmi (támogató kapcsolati háló: *guanxi* 关系先天) elméletek. Ebben a rétegben találjuk meg azt, ami saját-ságosan kínai, és ennek a rétegnek a feltárása vezethet Kína működésének mélyebb megértéséhez. Több ezer éves bölcsesség kikristályosodásáról beszélhetünk, ami, ha nem is teljes mértékben, de mind a mai napig jelentősen befolyásolja a kínai politikai gondolkodást és társadalmat.

Rövid kitérő erejéig ismerjük meg a *Tian Xia*¹⁸ politikai filozófia alapjait és a belé ágyazódó *guanxi* kapcsolati rendszert, mivel ez rendkívül értékes betekintést nyújt a kínai gondolkodásmód mélyébe.

Kezdeként képzeljünk el egy hatalmas birodalmat az egyetlen „Ég” alatt, amely az emberiség egészét magába foglalja. Ez a *Tian Xia* lényege – egyetemes rend, ahol Kína hagyományosan magát látta a középpontnak, azzal a felelősséggel, hogy fenntartsa a harmóniát és példát mutasson a birodalomban.

A *Tian Xia* túlmutat a pusztá uralmon. Hangsúlyozza a békés együttélést és a kölcsönös tiszteletet az egyetemes birodalom különböző államai között. Sőt, a nagyobb és erősebb félnek egyenesen erkölcsi kötelessége a kisebb és a gyengébb támogatása, mindezt akár olyan módon, hogy az erősebb fél szó szoros értelemben vett fizikai deficitet szenved a kapcsolatban. A nyugati gondolkodásmód számára jobban megvilágítva ez például azt jelentette, hogy a kínai császár kötelességének érezte, hogy több, szebb, jobb, értékesebb ajándékokat adjon a vazallus államok követségének, mint amiket ő kapott tőlük. Ez az évenkénti követjárás, hűbérjáradék-rendszer egy több hónapos ünneppsorozat keretében zajlott, amire a birodalom minden állama hivatalos volt; ez már eleve hatalmas költségeket rótt az állami kincstárra, mivel a teljes ünnepség, étkeztetés, szállás stb. költségei a császári udvarra hárultak.

Amikor először kezdtek ismerkedni ezzel a modellel Nyugaton a múlt század 40-es éveiben, teljes értetlenséget és szkepszist váltott ki tudományos körökben. Nem hittek a rendszer működőképességében és igaz voltában, amely teljes ellentétben áll a nyugati politikafilozófiákkal, amelyek gyakran egyetlen hatalmat vagy ideológiát

¹⁸ Szó szerint: „Minden az Ég alatt”, én az *Ég-Alatti* kifejezést fogom használni.

helyeznek előtérbe, ahol az uralkodó nagyhatalom maximálisan kihasználja helyzetét a gyengébbek rovására.

A Tian Xia ennél befogadóbb és szelídebb víziót ölel fel. A legkülönbébb kultúrák és politikai rendszerek megtalálhatják a helyüket ezen struktúrán belül, elősegítve a résztvevők együttes boldogulását. A Tian Xia fenntartása nem csupán a központi pozíció megszerzéséről szól – ebben szintén eltér a nyugati elgondolásoktól. A központi szereppel megbízott vezető vagy uralkodó nehéz terhet visel. Erkölcsösen és törvényesen kell kormányoznia, biztosítva, hogy cselekedetei tükrözzék a harmónia és rend elveit, amelyek az egész rendszert alátámasztják. Ezt az igazságos uralkodást tekintik a békés és virágzó világ alapjának az Ég-Alattiban.

A Tian Xia, az Ég-Alatti fogalma ott rejlik a kínai politikai gondolkodás mélyén, és körülbelül 3000 éves múltra tekint vissza. Ez a filozófia a világ rendjének nagyszabású képét festi le. Pontosabban nem filozófiai nézetként tekint magára a világban, hanem filozófiára a világ érdekében, ami a kozmikus rendet hivatott érvényre juttatni. Más szóval az egész világ és az egész emberiség gondját akarja viselni. A rendszer megértéséhez ki kell lépünk az eurocentrikusság és a nyugati értelemben vett (nemzet)állam-központúság kereteiből. Az Ég-Alatti kozmikus rendben gondolkodik, ahol minden összetevőnek megvan a maga szerepe (még az ellenséges országoknak is, akik bármikor válhatnak baráti országgá). Leginkább a konfucianus, kisebb részben a taoista és buddhista elvekre épít, hierarchikus rendszerben gondolkodik, amelynek középpontjában a császár állt, az Ég fia, aki a nemzeteket mint nagy családot igazgatta, az intézményrendszerek pedig a harmónia megteremtését hivatottak biztosítani.

A Tian Xia elv szerint a világ intézményesítése révén „válik valóssá”, rendelkezni fog eidoszal, azaz az anyagi világ mögötti okkal vagy értelemmel. A kínai filozófia a politikát helyezi a tudás megszerzésének középpontjába, a természet megértése másodlagos. A politika így válik a legfontosabb elemmé a rendszerben. Például a „Mi a világ?” ontológiai kérdés a Tian Xia szerint a politikafilozófia területéhez tartozik. A metafizika terén is eltér a klasszikus értelmezéstől, esetében a cselekvés metafizikájáról beszélhetünk. Ez a fogalom a politika és az etika összeházasításából születik és átértelmezi a lét kérdését: létezni annyi, mint cselekedni! Természetesen az etikai elvekkel összhangban. Politikailag akkor tekintettek valamit legitimnek, ha erkölcsileg helyes volt. Ez teremti meg a harmóniát a társadalomban. Ez a nézet kihívást jelent a metafizikának is, hiszen újraértelmezi a valóságot.¹⁹

A cselekvés metafizikájából következő axióma: „létezni annyi, mint cselekedni”, rendkívül pragmatikussá teszi a kínai politikát. Ez a hozzáállás kiválóan tetten érhető a kínai igazságos háború elméletében (*yi bing*), amely hosszan tartó és átfogó ívet rajzol a kínai történelemben és gondolkodásmódban az ókori Kínától kiindulva, Mao Ce-tungon át, egészen napjainkig. Az elmélet hangsúlyozza, hogy a császárnak jogában áll erőszakot alkalmazni az ország belső zavargásainak megfékezése és a béke fenntartása érdekében. Alapvető cél a rendbontás megszüntetése, a stabilitás megteremtése, azaz a harmónia fenntartása, miközben a nép védelmét is szem előtt tartja. Tehát az államérdek pragmatikus érvényesítéséről beszélhetünk.

¹⁹ ZHAO 2009: 9–10.

A háború indításához azonban nem elegendő a pusztá hatalom, az erő pozíciója, a császárnak rendelkeznie kell a szükséges erényekkel²⁰ is, mint amilyen a jóakarat, az igazságosság és a hagyományok tisztelete. A császárnak összhangban kell lennie az Ég akaratával is, azaz a háborúnak a kozmikus rend helyreállítását kell szolgálnia.

Az igazságos háború koncepciója olyannyira meghatározó volt a kínai gondolkodásmódban, hogy még Mao Ce-tungnál – már az 1930-as években – is tetten érhető, természetesen a kommunista fogalomkészlettel és logikával átdolgozva. Szerinte az igazságos háború akkor létezik, ha az emberiség fejlődését szolgálva az embereket felszabadítják az imperialista hatalmak elnyomásától. Az ilyen háború a végtelen béke érdekében folytatott küzdelem, amely nemcsak a felszabadulást, hanem az emberiség fejlődését is elhozza magával. A háborút a kommunistáknak, különösen a Kínai Kommunista Pártnak (KKP) kell vezetnie mint élcsapatnak.

A KKP kezdetektől fogva megpróbálta átvenni a császár helyét és funkcióit a társadalmi hierarchia csúcán, feltétlen engedelmisséget követelve magának, mint a „család” fejének. Viszont amíg a császár az erényein keresztül jelenítette meg a kozmikus harmóniát, amelyet az igazságos háborúk segítségével valósított meg a Földön, addig a kommunisták a nemzeti és internacionalista öntudatuk által akarták megteremteni a világ igazságos – imperialista háborútól mentes – állapotát. Mao szerint a kínai nemzeti felszabadító háború a kínai proletariátus felszabadításához vezet, ami elengedhetetlen az imperialista hatalmak elleni világméretű béke érdekében. Bár a különbségek nyilvánvalóak, egy fontos egyetemes elv húzódik meg az ókori kínai szerzők és Mao elmélete között, amely szerint Kína felelős egy olyan harmonikus rendért, amely minden ember számára békét biztosít.²¹

Guanxi: kapcsolatok hálózata

A kínai filozófia az igazságot és a valóságot a kapcsolatok viszonyrendszerének tükrében értelmezi. De milyen is ez a kapcsolatrendszer? A hagyományos kínai kultúrának a család állt a középpontjában, és áll a mai napig. Ebben a tekintetben nem sok különbséget találni a hagyományos és modern Kína között. Az elmúlt két és fél évezredben a kínai társadalom alapvető jellege nagymértékben a konfucianizmus tanításain alapult. Hatása felülmúlta a buddhizmusét és a taoizmusét, áthatva a társadalmi kapcsolatokat szövetség. A konfucianizmus erkölcsi elvek sokaságát foglalja magában, amelyek védőgyűrűként szolgálnak a harmonikus és jól működő társadalom fenntartásában.

A konfuciánus etika egyik központi fogalma a család (*jia*, 家), amely a legmeghatározóbb társadalmi kapcsolat megjelenítője. A család iránti lojalitás első számú erkölcsi kötelesség a családtagok számára. Az apa iránti tisztelet és engedelmisség pedig olyan erős a társadalmon belül, hogy akaratának teljesítése vallási aktushoz hasonlítható, megtagadása szinte ismeretlen fogalom.

²⁰ Érdemes megemlíteni, hogy a *yi bing* olyannyira békepárti volt kezdeti formájában, hogy teljesen elutasította a háborút, mint lehetséges eszközt. Még egy lázadás kitörése esetén sem volt joga a császárnak erőszakot alkalmaznia, hanem új császár választását javasolták, mivel a régi erkölcsi gyengesége vezetett a konfliktus kitöréséhez, azaz nem volt képes megfelelni az Ég által rászabott feladatoknak (XUNZI 2005).

²¹ BODA 2020: 1695.

Ennek mintájára a császárt és a keze alá dolgozó birodalmi hivatalnokréteget a kínai nép „felettes családjának” tekintették, a császár és népe közötti viszonyt pedig az apa-gyermek viszonyához hasonlították.²²

A fentebb említett állam-család analógiából kiindulva a politikai rendszer megfeleltethető volt a legnagyobb dimenziótól a legkisebbig.²³ Ugyanazon az elven működtek, könnyű átjárhatóságot biztosítva a társadalmi szintek között.²⁴

Az emberi kapcsolatoknak ezt a sajátos kínai típusát *guanxi*-nek nevezik. A *guanxi* a tradicionális kínai társadalom belső szabályai szerinti fő kapcsolattípus, amely a kölcsönös segítségnyújtáson, a javak folyamatos újraelosztásán, a hierarchián és az apa-fiú viszony mintájára kialakított dinamikán alapul. De nem csupán a rokonságon alapuló kapcsolatok gyűjtőneve, hanem egy átfogó kategória, amely magában foglalja a családon belüli, baráti, üzleti, politikai és más jellegű kapcsolatokat is. Polányi Károly szerint a tradicionális társadalom két fő mozgató elve a reciprocitás és redistribúció. Ezek a fogalmak a *guanxi*-ben is hangsúlyosan megjelennek. Ebben az esetben a reciprocitás azt jelenti, hogy a felek kölcsönösen segítik egymást, szívességeket tesznek egymásnak és viszonzást várnak cserébe. Egyfajta véget nem érő szívességspirálról beszélhetünk. Ezt elsősorban nem anyagi természetű előnyök miatt teszik, hanem társadalmi presztízsnövekedést szereznek általa.²⁵

A kapcsolat másik fő motivációja a redistribúció, amely gondoskodik a felek gazdasági szükségleteinek kielégítéséről, és folyamatos erőforráscserét biztosít a felek között. A *guanxi* kapcsolat nem a versengésen alapul, egymást segíteni morális kötelesség, különösen az erősebbnek, tehetősebbnek, tekintélyesebbnek a gyengébbet, szegényebbet, rangban alul lévőt, így a bizalom igen fontos szerepet játszik a rendszerben.²⁶

A *guanxi* kapcsolattípus napjainkban is fontos szerepet játszik a kínai társadalomban. Bár a modernizáció és a globalizáció hatására változott a *guanxi* működése, továbbra is alapvető szerepet játszik az üzleti életben, a politikában és a mindennapi életben. A *guanxi* megértése kulcsfontosságú a kínai társadalom és kultúra megértéséhez. Nem csupán kapcsolattípus, hanem életmód, amely áthatja a kínai emberek gondolkodásmódját és viselkedését.

Hagyományok bölcsessége

Van egy kínai mondás miszerint „a tanult ember nem feltétlenül lesz hivatalnok, de a hivatalnoknak tanulni kell lennie”.²⁷ Mind a mai napig a kínai oktatás szerves

²² FUKUYAMA 2007: 121.

²³ A legkisebb ebben az esetben a család, aztán jön a társadalom. Ami azt jelenti, hogy egy család úgy működik, mint egy „miniállam”, élén a teljhatalmú családfővel, illetve egy állam vagy birodalom igazgatása a család működéséhez hasonlatos.

²⁴ ZHAO 2009: 13.

²⁵ Az arc (mainzi) a kínai kultúrában, hasonlóan a japánhoz, a társadalmi tekintély, a megbecsültség vagy akár a becsület szimbóluma. Mindaz, amit egy ember képvisel és megjelenít társadalmi szinten. A *guanxi* kapcsolatok száma és minősége (például az életkor és társadalmi státusz mellett) egy olyan tényező, amely növeli az adott egyén társadalmi elismertségét, „növeli az arcát”. Az engedtlenség – leginkább a hierarchiában alul lévő személy részéről – a kapcsolat felbomlását eredményezi és jelentős arcvessztéssel jár mindkét fél számára.

²⁶ ESZTERHAI 2013: 156–158.

²⁷ HSZÜN CE (Xun Zi, Kr. e. 312–230) kínai filozófus mondása (HORVÁTH 2022: 94).

része az ókori filozófusok, bölcsek, stratégák műveinek ismerete. Az ókori művek ismeretében a kínai állami vezetők sem lógnak ki a sorból, sőt nagy figyelmet fordítanak a kínai hagyományok ápolására, amit beszédeikben rendszeresen megjelenő idézetekkel támasztanak alá.²⁸

Maga a hagyomány a befelé fordulásra, a különbségek tiszteletére, a kapcsolatok ápolására, az összeegyeztethetőség, a béke és a sokszínűségben való harmónia hangsúlyozására és támogatására összpontosít. Ez lehetővé teszi a kínaiak számára, hogy elhatárolódjanak a nyugati gondolkodási mintáktól, és így közvetetten a legtöbb nyugati hatalomtól, amelyek inkább a zéró összegű játszma stratégiáját részesítik előnyben. A két gondolkodásmód különbségét jól tükrözi a *weiqi* (*go*) és a sakk szabályai közötti eltérés. Míg a nyugati világban népszerű sakk az ellenfél totális megsemmisítésére törekszik, addig a *weiqi*-ben az ellenfél bekerítése a cél – minél nagyobb terület megszerzése – így akár mindkét fél, arányaiban eltérően ugyan, de győztesnek tekinthető.²⁹

Erre alapozva néhány nyugati tudós már jól mutatott rá Kína nyitottságára és civilizációként való sokszínűségére, valamint a különbségek befogadására és beolvasztására való képességére.³⁰ Ez az összetett és sokrétegű kultúra képessé teszi, hogy Kína víziói és gyakorlatai könnyebben adoptálhatók váljanak, illetve hogy más gondolati mintákkal és eszméáramlatokkal összeegyeztethetők legyenek. Elizabeth Perry egészen odáig megy, hogy kijelenti, Kína vezetése a saját hagyományához fordult legitimitásért, bölcsességért és inspirációért a jövő globális rendszere vízióinak és javaslatainak kidolgozásában.³¹ Kína a hagyományhoz fordulva keres alternatívát a Nyugaton uralkodó, hangsúlyosan versengés- és konfliktusalapú hatalmi beállítódás ellenében. Ezt az is jól példázza, hogy Kína soha nem törekedett más kultúrák vagy népek meghódítására vagy gyarmatosítására azon hosszú időszak alatt, amikor ő foglalt el hegemon pozíciót Ázsiában. Ellenben az ő gyarmatosítása a nyugati nagyhatalmak által meghatározó tapasztalattal szolgált számára.

Százéves megaláztatás

A kínai gondolkodásmód következő lényeges forrása Kína „százéves megaláztatásának” emlékezete. Minden kínai tudatában van az 1840-es években induló folyamatoknak, amikor a nagyhatalmak megalázó szerződéseket kényszerítettek Kínára, számos területét megszállták, erőszakkal elvették vagyont, népét elnyomták, és lehetetlenné tették az intézményi reformjainak véghez vitelét. Különösen fájó kontraszt volt ez Kína számára a Meiji-korszak reformjainak tükrében, amelynek során Japán gazdaságilag, politikailag és katonailag rohamléptékű konjunktúrát produkált.³²

Viszont a tapasztalat összességében fontos háttértudásként szolgál a Nyugattal való viszony esetében a kínai döntéshozók és a közvélemény számára, és egyre

²⁸ HORVÁTH 2022: 94.

²⁹ HORVÁTH 2022: 100–101.

³⁰ KATZENSTEIN 2013: 21.

³¹ PERRY 2012: 248.

³² P. SZABÓ 2012: 9.

befolyásosabb szerepet tölt be Kína politikáinak alakításában. A százéves megaláztatás miatt az ország modernizálása és Kína világhatalmi státuszának visszaállítása a legfőbb prioritássá vált, hogy a nyomorúságos száz év soha többé ne ismétlődhesen meg.

A „százéves megaláztatás” Kínának dacos ösztönző erőt is ad a meglévő rend megreformálásához, amely rend jelenleg a fejlett Nyugat érdekeit helyezi előtérbe. Ez a helyzet természetes módon teszi Kínát reformista erővé világszinten, és meghatározza a Kína által elképzelt ideális rend természetét és kereteit is. Ez az ideál az együttélésen, a szuverenitás tiszteletben tartásán, valamint a fejlődő országok, a globális dél, a harmadik világ, *the rest* megfelelő részesedésének és beleszólásának biztosításán alapul. Kína mint első a fejlődő országok sorában megérti a globális dél érdekeit és osztozik vele törekvéseiben.

A száz év megalázottsága azt is jelenti, hogy Kína érzékenyen reagál minden olyan hozzáállásra, amely tiszteletlenül bánik újonnan visszanyert nemzeti önbizalmával és büszkeségével. Ez ellehetetleníti a Kínával való megegyezést minden olyan esetben, amikor a másik fél a meggyőzés helyett kényszerítést próbál alkalmazni.

Kommunizmus

Végül a kínai gondolkodásmód összetevőit elemezve nem kerülhetjük meg, hogy foglalkozzunk a „kommunista Kínával”, mivel ez az egyik legtöbbször hangoztatott vád Kínával szemben, illetve félreismerésének is ez az egyik melegegya.

Kína már a kezdetektől másfajta utat járt be a marxizmus megvalósításában, mint a Szovjetunió. A szovjet modell kínai viszonyokra való áthangolásáról beszélhetünk, a marxizmus „sínizálásáról”, azaz fogalmi és ideológiai újrafogalmazásáról, amelynek a gyökereit már Mao Ce-tung-nál megtaláljuk.³³ Kína hivatalos politikai ideológiája továbbra is a kommunista forradalmi hagyomány, azonban a reformok és a nyitás hatására alaposan megtisztítva a marxista összetevőktől. Kína ideológiai vonalvezetése mára teljesen eltolódott a marxizmus–leninizmus–maoizmus irányából a „Deng–Jiang–Hu” (1978–2012) korszak pragmatizmusa és multilateralizmusa felé.³⁴

Amikor a kommunisták 1949-ben átvették a hatalmat, feltett szándékuk volt, hogy megtörjék a konfuciánus kultúra és a családcentrikusság uralmát. A hagyományos kínai családban és a vele egybefonódó *guanxi* kapcsolatban a gazdasági modernizáció kerékkötőjét látták, így megpróbálták kitörölni a kínai társadalom szövetéből. Rengeteg intézkedést hoztak, amivel szét akarták zúzni a hagyományos családmódot és a ráépülő tekintélyelvét.³⁵ De alaposan elszámolták magukat, mert ezek a társadalmi intézmények és az őket átható ideológiai alapok olyan mélyen gyökereznek a kínai emberek tudatában, hogy kiiríthatatlannak bizonyultak. Sőt, a kínai család intézménye erősebbé vált, mint valaha a fél évszázados küzdelem során. Így

³³ ARNASON 2003: 315.

³⁴ CHAI 2003: 168.

³⁵ „Modern” családtörvényt alkottak: megtiltották a többnejűséget és biztosították a nők jogait; a mezőgazdaság kollektivizálásával felszámolták a parasztszaládok önállóságát; a családi vállalatokat államosították vagy egyszerűen kisajátították; a gyerekekbe pedig belésulykolták, hogy a legfőbb tekintély nem a család, hanem a párt. De ide tartozik az egyetlen gyerek vállalásának korlátja is, ami élesen szembemegy a konfuciánus etika gyerekvállalási elvével, ahol cél a nagy család (CROLL 1987).

a kommunizmus a hagyományos családdal vívott harcában alul maradt.³⁶ W. J. F. Jenner, ausztrál sinológus azt állapította meg, hogy a 20. századi kínai történelem romjai alatt viszonylag egyetlen intézmény maradt ép: a patrilineáris család.³⁷

A kínai parasztság számára évszázadokon át a család jelentett menedéket a politikai zűrzavarban. A patriarchális családi struktúra védelmet nyújtott a hatalom szeszélyei ellen, és a közvetlen hozzátartozókban rejlő bizalom sokszor felülmúlta a törvényekbe vagy a politikai vezetőkbe vetett hitet. A 20. század viharos eseményei csak megerősítették ezt a meggyőződést. A forradalmak, a hadseregek önkényes uralma, az idegenek hatalma, a kollektivizálás, a kulturális forradalom káosza és a Mao halála utáni dekollektivizálás mind bizonyították, hogy a politikai környezetben semmi sem állandó. Ezzel szemben a család stabilitást és biztonságot nyújtott. Ha valaki gondoskodni akart öreg napjairól, jobban bízhatott a fiaiban, mint a törvényben vagy a gyakran változó politikai hatalomban.

Óriási változások zajlottak Kínában azóta, hogy Teng Hsziao-ping az 1970-es évek végén elindította a reformokat, és a gazdaság nagy része piacosodott. A reformok azonban lényegében nem voltak mások, mint a régi társadalmi kapcsolatok visszaállítási. A kommunizmus által elpusztítani kívánt önálló parasztgazdaságok újjáéledtek, és a felelősségrendszer bevezetésével új energiával vetették bele magukat a munkába. Ellenben a kommunista kommunákban kialakult társadalmi kötelek nem élték túl a kollektív gazdálkodás végét.

Már az 1980-as, 1990-es években a KKP kezdte elhagyni a marxista ideológiát a pragmatikusabb gazdasági politikák javára, viszont a családi kötelek továbbra is a hatalom alapját képezték, és képezik mai napig.³⁸

Gazdasági szempontból Kína mára teljesen maga mögött hagyta a kommunizmust, és kínai jellegű kapitalizmusra cserélte fel. Ezt Kína néhány körültekintő reform és a legtöbb területen az államilag ellenőrzött magánszektor bevonása révén érte el. Míg az 1990-es években a KKP működése és szerkezete és ezzel együtt az állam berendezkedése is alapvetően megváltozott, a párt hatalmi státusza érintetlen maradt. Ezzel együtt a nem állami szektor és a civil társadalom egyre inkább létfontosságúvá vált, és egyfajta kivirágzásáról beszélhetünk. Ez igen lényeges eleme lett a posztszocialista korszak menedzselésének, és egy lehetséges választ adott a társadalmi kihívásokra.³⁹ Mondhatnánk, a kommunizmus értelmezése kínai módra. Egy politikailag kommunista (ezen belül a hangsúly az erős központosításon és hierarchián van) és gazdaságilag kapitalista hibrid struktúra. A KKP és az állami hagyományok ezen politikai és gazdasági fejleményei közvetlenül meghatározták Kína jövőjét.⁴⁰

Ezért alaptalan a „kommunista Kínával” vagy a kínai modell exportjával való riogatás. A kommunista idea nem gyakorol közvetlen hatást az újonnan kialakuló világrendre, mivel Kína már nem törekszik a kommunizmus exportálására – hiszen, ahogy mondtuk, már maga sem tekinthető klasszikus értelemben kommunistának –, ahogyan azt még az 1960-as években tette. Semmilyen érdeke sincs az úgynevezett kínai

³⁶ FUKUYAMA 2007: 135.

³⁷ JENNER 1992: 128.

³⁸ FUKUYAMA 2007: 136–137.

³⁹ BROWN 2012: 54–56.

⁴⁰ BURKI 2017: 52.

fejlesztési modell exportálásában, amely kombinálja a politikai egypártrendszert a piacgazdasággal.

A kínai értelmiség úgy véli, hogy a kínai modell a kínai társadalmi valóságban működőképes, és nem ültethető át egykönnyen más viszonyok közé. Ezért nem is szolgálhat versenyképes alternatívaként más országok számára, tehát ezen a téren is alaptalan nyugati aggodalmakról beszélhetünk. Szerencsére már olyan hangokat is hallani szakértők szájából, hogy az új, kialakuló világrendben tiszteletben kell tartani Kína választását, ha elutasítja a nyugati demokráciamodellt és a saját kínai karakterű demokráciája mellett dönt. A jelenlegi világrendnek tudnia kell alkalmazkodni az általa helyesnek vélttől eltérő politikai rendszerekhez, legitimnek ismerve el őket. Kína ugyanis el fog utasítani mindennemű kísérletet, amely hazai rendjének megkérdőjelezésére irányul.

Kína víziója a világrendről: közelmúlt, elvek és jövő

Kínának hosszára nyúló történelme van a világ rendjére vonatkozó alternatív víziók felvázolásában. A 20. században a változtatás iránti vágya már azelőtt megjelent, mielőtt az ENSZ teljes jogú tagjává nyilvánították volna. Mao Ce-tung már 1946-ban határozott geopolitikai elképzeléssel rendelkezett. Kétpólusú világrendet vázolt fel, amely a világot az USA vezette kapitalista és a Szovjetunió által dominált szocialista blokkra osztja fel, amelyeket európai, ázsiai és afrikai gyarmatokból és félgymarmatokból álló hatalmas „köztes zóna” választ el egymástól. Kínának hosszú távú céljai között szerepelt, hogy ennek a zónának a vezetője legyen. Ezt a célt már az 1954-ben Indiával és Mianmarral közösen elfogadott a „Békés Egymás mellett Élés Öt Elvében” (*pancsa síla*) körvonalazta. Ez az eszmerendszer a szuverenitás tiszteletét és a más nemzetek belügyeibe való beavatkozás elutasítását hangsúlyozza. Az öt alapelv ma is markánsan felfedezhető a kínai politikai törekvésekben.⁴¹

A nemzeti függetlenségre való törekvés sok olyan fejlődő országban visszhangra talált, ahol a gyarmatosítás vagy a külföldi uralom ellen küzdöttek Ázsiában, Afrikában vagy Dél-Amerikában, Kína pedig aktívan támogatta ezeket a dekolonizációs mozgalmakat.

Annak ellenére, hogy Kína az 1950-es években kulcsszerepet játszott a Szovjetunió által vezetett szocialista táborban, és az 1960-as években magáénak vallotta az antikapitalista „világforradalom” retorikát – bár sokszor keményen bírálta is a Szovjetuniót –, már 1955 és 1970 között Genfben nagyköveti megbeszéléseket folytatott az Egyesült Államokkal, ami a nemzetközi kapcsolatok – már említett – pragmatikus megközelítéséről árulkodik.

1974-ben Teng Hsziao-ping továbbfejlesztette Kína világnézetét a „három világ” elmélettel, amelyben a nemzeteket három csoportba sorolta, és Kínát már mint a fejlődő világ vezetőjeként pozícionálta. Ez volt Kína első nyílt megfogalmazása a világrenddel kapcsolatos nézőpontjáról.

⁴¹ WONG 2023: 1–2, 35.

Ahogy a hidegháború véget ért, Kína a multipoláris világ mellett érvelt, ahol a hatalom több pólus között oszlik meg, elvetve az USA által javasolt unipoláris dominanciát és az EU és Japán által támogatott hárompólusú koncepciót.

Fejlődése során Kína külpolitikáját olyan elvek irányították, mint a békés egymás mellett élés, szuverenitás és be nem avatkozás a belügyekbe. Ezek az elvek Kína történelmi tapasztalatait tükrözik a gyarmatosításról, valamint az önállóságának és nemzeti érdekeinek védelmére irányuló eltökéltségét. Emellett Kína támogatása az Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában zajló dekolonizációs és függetlenségi mozgalmaknak hangsúlyozza elkötelezettségét a tisztességes és egyenlő nemzetközi rend elősegítése iránt.

Összefoglalva, Kína világrendre vonatkozó víziója az ideológiai megközelítésről a pragmatikus együttműködésre helyeződött át, amely Kína történelmi tapasztalatain és nemzeti érdekein alapul. Kína olyan multipoláris világ létrejöttét szorgalmazza, amely elősegíti a nemzetközi kapcsolatok demokratizálását, és az emberiség kollektív érdekeit szolgálja.

A kínai vezetés globális jelenléte (stratégia és gyakorlat)

Hu Jintao vezetése alatt (2003–2013) Kína főként belső ügyekre összpontosított, míg vezetői a nemzetközi ügyekben pragmatikus megközelítést mutattak. Az ENSZ 60. évfordulós csúcstalálkozóján (2005), Hu elnök kifejezte Kína álláspontját az új globális rendről, amely közös biztonságra, gazdasági együttműködésre és kulturális befogadásra épült, középpontjában az ENSZ-szel. Politikailag a multilateralizmuson alapuló közös biztonságot javasolta, a kollektív biztonságot pedig mint elérhető célt jelölte meg. Javaslatot tett egy új kínai biztonsági koncepcióra is, amely a kölcsönös bizalomra, kölcsönös előnyökre, egyenlőségre és együttműködésre épül. Gazdaságilag kölcsönösen előnyös rendszer kialakítását szorgalmazta, amely nagyobb felelősséget kíván meg a fejlődő országoktól, és szorgalmazza a Dél–Dél együttműködések. Kulturálisan befogadó és harmonikus világ felépítését indítványozta, amely tiszteletben tartja a civilizációk sokféleségét.⁴²

Xi Jinping 2012 elején, még alelnökként, interjút adott a *Washington Post*nak,⁴³ amelyben részletesen kifejtette Kína vízióját a globális rendről. Xi elismerte az Egyesült Államok vezető szerepét, és üdvözölte konstruktív részvételét a béke és stabilitás előmozdításában Ázsiában. Hangsúlyozta a Csendes-óceán hatalmas területét, mint ahol mind Kína, mind az Egyesült Államok elérnek egymás mellett.⁴⁴ „Új típusú nagyhatalmi kapcsolatokra” szólított fel Kína és az Egyesült Államok között, amely

⁴² HU JINTAO 2005.

⁴³ XI JINPING 2012b.

⁴⁴ Ezt a gondolatot későbbiekben máskor is hangsúlyozta. Például 2018. június 18-án Pekingben az amerikai védelmi miniszterrel, James Mattis-szel való találkozója során: „The Pacific Ocean is vast enough to accommodate China and the United States, as well as other countries...” Ebből is látszik, ez a kérdés milyen érzékenyen érinti Kínát, az amerikai–kínai kapcsolatok Achilles-sarkának is tekinthető. Lásd: www.sinoptic.ch/embassy/presseschau/2018/20180625-0629.htm#09

különbözik a Nyugat korábbi kapcsolataitól, amelyek igen gyakran vezettek háborúhoz a feltörekvő nagyhatalmakkal vagy regionális hatalmakkal szemben.⁴⁵

Wang Yang kínai miniszterelnök-helyettes 2014-ben felszólalt a 25. Egyesült Államok – Kína Kereskedelmi és Gazdasági Vegyesbizottság (Joint Commission on Commerce and Trade, JCCT) ülésén, és biztosította az amerikai hallgatóságot arról, hogy „bár Kína Amerika globális partnere, az Egyesült Államok vezeti a világot, és Kínának sem szándéka, sem lehetősége sincs arra nézve, hogy megkérdőjelezze az Egyesült Államok vezető szerepét a nemzetközi gazdasági rendszerben”.⁴⁶

Kína intellektuális tájékozódásának áttekintése a regionális rend kulcsfontosságú kérdéseinek szempontjából azt mutatja, hogy a kínai tudósok nem azon igyekeznek, hogy kínai vezetésű rendszerrel helyettesítsék az amerikai hegemoniát, hanem a kölcsönös alkalmazkodást szorgalmazzák Kína és az Egyesült Államok között.⁴⁷

Amikor Xi elnök beszédet mondott a Kínai Kommunista Párt 95. évfordulós ülésén, kijelentette, hogy „Kína mindig is a világbéke építője marad, hozzájárul a globális fejlődéshez és fenntartja a nemzetközi rendet”.⁴⁸ Kína egyike azoknak az országoknak, amelyek a legtöbbet profitáltak a jelenlegi berendezkedés szabadkereskedelméből, amelyet a Kereskedelmi Világszervezet tart fenn, valamint a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap és az Ázsiai Fejlesztési Bank által működtetett pénzügyi rendszerből. Valójában őt is a fennálló rend egyik fő támogatójának tekinthetjük.

Annak ellenére, hogy az USA–Kína kapcsolatok nagyon viharossá és konfliktusokkal telítetté váltak az utóbbi években, a kétoldalú kapcsolat kiemelkedő jelentősége nem csökkent, sőt csak még fontosabbá vált. Kína egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelme (GNI) (12 850 dollár 2022-ben)⁴⁹ hacsak kevéssel is, de már megelőzte a világ átlagát (12 688 dollár)⁵⁰ és nagyjából egyhatoda az USA-énak (76 770 dollár)⁵¹. Kína saját gazdasági fejlődését prioritásként fogja kezelni az elkövetkező évtizedekben. A kínai vezetés elkötelezett a globális gazdasági tér további kiszélesítése és összenyitása mellett a piacra jutás jelentős kiterjesztésével, a befektetők környezetének javításával, a szellemi tulajdonjogok (*intellectual property rights*, IPR) védelmével és az import bővítésével.⁵²

Tehát mi is pontosan Xi Jinping elképzelése a globális rend tekintetében? A kínai elnök „az emberi közösség sorsközösségének” megteremtését javasolta, amelynek fordítását később „az emberi közösség közös jövőjére” változtatták a nemzetközi szkepticizmus enyhítésére. A Kommunista Párt 2017-es 19. kongresszusa módosította a Párt Alapszabályát, hogy kiegészítse a párt célját a „közös jövőjű emberi közösség építésének előmozdításával, a tartós béke és a közös boldogulás harmonikus világának megteremtésével”. És persze ott van a nagyszabású Egy Övezet, Egy Út kezdeményezés

⁴⁵ ALLISON 2017: 140.

⁴⁶ WANG YANG 2014: „China does not have any idea for capabilities to challenge the leading role of the United States in the international system.”

⁴⁷ WANG-MENG 2020: 501.

⁴⁸ XI JINPING 2016: „Having always promoted world peace, contributed to global development, and safeguarded the international order...”

⁴⁹ GDP per capita (current US\$) – China:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=CN>

⁵⁰ World GDP Per Capita: www.macrotrends.net/global-metrics/countries/WLD/world/gdp-per-capita

⁵¹ US GNI per Capita 1960–2024: www.macrotrends.net/global-metrics/countries/USA/united-states/gni-per-capita

⁵² XI JINPING 2018.

(*Belt and Road Initiative*, BRI), amely hatalmas infrastrukturális beruházásokkal javítja Kína és az érintett országok közötti kapcsolatokat, segíti a kereskedelem és a befektetések bővítését, valamint előmozdítja a gazdasági integrációt és az emberek közötti tapasztalatcserét. Kína globalizációs változatának tekinthető.

Az új globális rend katalizátora?

Kína szerepe mint a feltörekvő globális rend elsőszámú katalizátora, csak az elmúlt évtizedekben kezdett csúcra járni, amikor is a nyugati tudósok intenzíven elkezdtek foglalkozni Kína felemelkedésével és a Nyugati világra tett hatásaival.⁵³ Ez a megváltozott fókusz arra irányuló erőfeszítéseket szült, hogy Kínát a USA által dominált világrend alapelveinek elfogadására ösztönözzék. Ezek a törekvések az Egyesült Államok szélesebb stratégiájának részét képezték, amely a Szovjetunió bukását követő időszakban a Clinton-kormány idején az együttműködést a feltartóztatás politikájával ötvözte. Ennek a stratégiának a legfőbb célja Kína integrálása volt a meglévő világrendbe a nyugati demokrácia szabályai alapján.⁵⁴

Az amerikai–kínai együttműködés fontosságára még maga Henry Kissinger is felhívta a figyelmet, amitől egy valódi globális rend létrejöttét remélte, ahol az amerikai–kínai kapcsolatok a legmeghatározóbbak.⁵⁵ Javaslatát összecsengett Zbigniew Brzezinski azon elképzelésével, miszerint „a kettők csoportjának” együttműködése rendkívüli lehetőségeket rejt magában, képes lenne újraformálni a nemzetközi színteret, és megteremteni a Kína által is emlegetett „harmonikus világot”.⁵⁶

Mára viszont sokan már az eljövendő kínai vezetés megerősödését vizionálják. A kínai akadémiai körökben élénk viták folynak egy posztamerikai vagy egy „amerikai befolyástól mentesített” világ lehetőségeiről. Kína új ambíciózus nemzetközi kezdeményezése, az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezés jelentős következményekkel jár a globális rendre nézve, különösen az Ázsia – csendes-óceáni térségben, de azon túl is. Hatékony menedzselés esetén a BRI egy jól integrált gazdasági blokk létrehozásához vezethet, amely erősen a kínai tőkére és szakértelemre támaszkodik. A gazdasági befolyás terjeszkedése együtt járhatna a kínai filozófia és gondolkodásmód térnyerésével is, bár ezen a téren Kína nem mutat kellő ambíciót, nem nevezhető az Egyesült Államok kihívójának. Viszont Eurázsia (gazdasági) összekapcsolása a világ többi részével segít megszilárdítani a Kína-központú kereskedelmi, befektetési és infrastrukturális mintákat, valamint megerősíti Kína gazdasági partneri szerepét a szomszédos országok számára. Ez potenciálisan növelheti Peking diplomáciai befolyását a régióban és világszerte.⁵⁷

Új mechanizmusokat és intézményeket hoz létre a közös értékeken, érdekeken és fejlesztési tapasztalatokon alapulva. A világ mintegy 140 országa vagy gazdasága csatlakozott a kezdeményezés keretéhez, vagy folyamatban lévő projekteken

⁵³ KATZENSTEIN 2013; ACHARYA 2014.

⁵⁴ ZHAO 2000: 40–41; CHEN 2013: 122.

⁵⁵ Henry Kissinger beszédében hangzott el, amit az 5. Bund Csúcstalálkozón tartott Shanghaiban 2023. 09. 22-én: „The relationship between China and the United State is the key element of contemporary world order [...] China and US (should) jointly work together on stabilizing world peace and world order.”

⁵⁶ BRZEZINSKI 2009.

⁵⁷ KENNEDY–PARKER 2015.

dolgozik, így annak globális hatásai elvitathatatlanok. Kína akár egy új nemzetközi szervezet létrehozását is kezdeményezhetné a résztvevőkkel összhangban. A Sanghaji Együttműködési Szervezetben (Shanghai Cooperation Organization, SCO) szerzett tapasztalatait akár értékes módon kamatoztathatja ennek a sikeres kivitelezésében. Vannak olyan érvek, amelyek szerint a BRI és az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank (Asian Infrastructure Investment Bank, AIIB) a jelenlegi világrend megkérdőjelezésére, a washingtoni konszenzus megdöntésére és egy Kína ötletein alapuló, tovább tökéletesített világrend kialakítására hivatottak.

Konklúzió

Végkövetkeztetésként ki kell emelnünk Kína pragmatikus és reformista hozzáállását a világrendhez. Habár Kína gyakran a tudományos viták középpontjában áll, saját nézőpontja gyakran eltölpül az Egyesült Államok-központú értékelések árnyékában. Kína nemzetközi víziója a kommunista felszín ellenére mélyen gyökerezik a hagyományokban és történelmi tapasztalataiban, különösen abban, amit „száz év megaláztatásának” nevez. Mint történelmi nagyhatalom, Kína régóta érdekelt a regionális és globális megállapodások újragondolásában, felismerve, hogy túlélése és jóléte szorosan összefonódik a régióbeli országokkal, de a globális viszonyokkal is.

A 1940-es évektől kezdve a kínai kommunista vezetők következetesen mutattak pragmatikus, de reformista megközelítést a meglévő világrenddel szemben. Kína elismerte a nemzetközi megállapodások fontosságát a globális igazságosság és a közös fenntartásában, és aktívan igyekszik biztosítani helyét a nemzetközi szervezetekben politikai, diplomáciai és gazdasági erőfeszítéseken keresztül. Ez az elkötelezettség jelentős alkalmazkodásokat kívánt meg Kína gazdasági struktúrájában, jogrendszerében és kisebb mértékben politikai rendszerében.

Kína hivatalos javaslatai a nagy nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ, a WTO, az IMF és a Világbank reformjára a multilateralizmusra összpontosítanak mint a globális kormányzás fő eszközére. Elismeri azonban a meglévő nemzetközi intézmények fontosságát a globális stabilitás szempontjából, és arra törekszik, hogy növelje befolyását ezeken a szervezeteken belül, olyan reformokat szorgalmazva, amelyek a fejlődő országoknak kedveznek. Hangsúlyozza, hogy a reformokat tárgyalás és párbeszéd útján kell végrehajtani, nem pedig egyoldalúan vagy kényszerítéssel.

Jelenlegi vezetése alatt Kína nagyobb érdeklődést és hajlandóságot mutat a meglévő rendszer reformálását illetően, például olyan kezdeményezésekkel, mint az Egy Övezet és Egy Út kezdeményezés, amelyek potenciálisan erősítik a kezdeményezők pozícióját az érdekeiket szolgáló új rend kialakításában. Ennek az új világrendről kínált nagyszabású kínai vízióknak az alapjai megtalálhatók az előző időszakok pártvezetése-nél is. Ugyanakkor Kína nem törekszik a meglévő rend teljes felforgatására, de egyre aktívabban kívánja alakítani a maga javára.

De hangsúlyozni kell, hogy Kína drasztikus rendszerváltási képessége korlátozott. Belpolitikai fókusz, a kulcsfontosságú szövetségesek hiánya a nemzetközi intézményrendszerben és gyenge kulturális befolyása, illetve a *soft power* (lágy erő) a nyugati hatalmakhoz képest korlátozó tényezőként szolgálnak.

Ezeket a korlátokat figyelembe véve Kína valószínűleg együttműködési stratégiát folytat az USA-val, a jelenlegi domináns hatalommal. A forradalom helyett Kína fokozatos reformokat kereshet a meglévő rendszeren belül, esetleg olyan új intézmények révén, amelyek kiegészítik a meglévőket. Ez a pragmatikus megközelítés a globális rend fokozatos fejlődését, nem pedig teljes átalakítását sugallja.

Mindenesetre kijelenthető, hogy a globális rend jövője nagymértékben azon múlik, hogyan alakul Kína és az USA kapcsolata, és hogyan tudnak együttműködni a közös kihívások kezelésében.

Felhasznált irodalom

- ACHARYA, Amitav (2014): *The End of American World Order*. Cambridge: Polity.
- ALLISON, Graham (2017): *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Boston – New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- ARNASON, Johann P. (2003): *Civilizations in Dispute. Historical Question and Theoretical Traditions*. Leiden: Brill. Online: <https://doi.org/10.1163/9789004405424>
- Biden-Harris Administration (2022): *National Security Strategy*. 2022. október 12. Online: www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf
- BLANKERT, Jan Willem (2009): *China Rising: Will the West Be Able to Cope? The Real Long-Term Challenge of the Rise of China and Asia in General*. Singapore: World Scientific Publishing. Online: <https://doi.org/10.1142/7152>
- BODA Mihály (2020): Az igazságos háború hagyománya Európában és a Távol-Keleten (Kínában). In POHL Árpád (szerk.): *Biztonság és Honvédelem*. Budapest: Ludovika, 1689–1700.
- BROWN, Kerry (2012): The Communist Party of China and Ideology. *China: An International Journal*, 10(2), 52–68. Online: <https://doi.org/10.1353/chn.2012.0013>
- BRZEZINSKI, Zbigniew (2009): The Group of Two that Could Change the World. *The Financial Times News*, 2009. január 13. Online: www.ft.com/content/d99369b8-e178-11dd-afa0-0000779fd2ac
- BURKI, Shahid Javed (2017): *Rising Powers and Global Governance: Changes and Challenges for the World's Nations*. New York: Palgrave Macmillan.
- CARTER, Ashton (2015): The United States and Challenges of Asia-Pacific Security: Ashton Carter Secretary of Defense (US). In *IISS Shangri-La Dialogue*. London: The International Institute for Strategic Studies, 19–22. Online: <https://iissu.com/iiss-publications/docs/shangri-la-dialogue-2015>
- CHAI, Winberg (2003): The Ideological Paradigm Shifts of China's World Views: From Marxism-Leninism-Maoism to the Pragmatism-Multilateralism of the Deng-Jiang-Hu Era. *Asian Affairs: An American Review*, 30(3), 163–175. Online: <https://doi.org/10.1080/00927670309601526>
- CHEN, Jie (2013): *A Middle Class Without Democracy: Economic Growth and the Prospects for Democratization in China*. Oxford: Oxford University Press.
- CROLL, Elisabeth (1987): New Peasant Family Forms in Rural China. *The Journal of Peasant Studies*, 14(4), 469–499. Online: <https://doi.org/10.1080/03066158708438342>

- DUGIN, Alexander (2021): *Eurázsiai küldetés. Köröstarékány–Balatonfőokajár: Kárpátia Stúdió.*
- ESZTERHAI Viktor (2013): A guanxi az ázsiai államközi kapcsolatokban. A Kína-központú hűbérjándék-rendszer újragondolása. *Eszmélet*, 25(100), 148–166. Online: https://epa.oszk.hu/01700/01739/00085/pdf/EPA01739_eszmelet_2013_100_tel_148-166.pdf
- FRIEDBERG, Aaron L. (2011): *A Contest for Supremacy. China, America, and the Struggle for Mastery in Asia.* New York/London: W. W. Norton & Company.
- FUKUYAMA, Francis (2007): *Bizalom. A társadalmi erények és a jólét megteremtése.* Budapest: Európa.
- HO, Benjamin Tze Ern (2021): *China's Political Worldview and Chinese Exceptionalism: International Order and Global Leadership.* Amsterdam: Amsterdam University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/9789048552726>
- HORVÁTH Levente (2022): *A kínai geopolitikai gondolkodás. „Egy övezet, egy út” kínai szemzőgből.* Budapest: Pallas Athéné.
- HU, Jintao (2005): *Build Towards a Harmonious World of Lasting Peace and Common Prosperity.* Statement at the United Nations' Summit. Online: www.un.org/webcast/summit2005/statements15/china050915eng.pdf
- IKENBERRY, John (2008): The Rise of China and the Future of the West. Can the Liberal System Survive? *Foreign Affairs*, 2008. január 1. Online: www.foreignaffairs.com/articles/asia/2008-01-01/rise-china-and-future-west
- IKENBERRY, John (2011): The Future of the Liberal World Order: Internationalism after America. *Foreign Affairs*, 90(3), 56–68. Online: https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2021/12/Week2_The-Future-of-the-Liberal-World-Order.pdf
- JENNER, William John Francis (1992): *The Tyranny of History: The Roots of China's Crisis.* Michigan: Allen Lane.
- KAGAN, Robert (2012): *The World America Made.* New York: Vintage Books.
- KATZENSTEIN, Peter J. (2013): *Sinicization and the Rise of China: Civilizational Processes Beyond East and West.* New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203127063>
- KENNEDY, Scott – PARKER, David A. (2015): Building China's 'One Belt, One Road'. *CSIS*, 2015. április 03. Online: <http://csis.org/publication/building-chinas-one-belt-one-road>
- KISSINGER, Henry (2023): Sino-US Relations Key to World Order. *Shanghai Municipal People's Government*. 2023. szeptember 25. Online: www.shanghai.gov.cn/nw48081/20230925/01f53d72730546a39ea198c140ecc4c5.html
- O'ROURKE, Ronald (2024): *US-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress.* Congressional Research Service Report, 2024. augusztus 26. Online: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R42784>
- PERRY, Elizabeth J. (2012): *Anyuan: Mining China's Revolutionary Tradition.* Berkeley – Los Angeles: University of California Press. Online: <https://doi.org/10.1525/9780520954038>
- P. SZABÓ Sándor (2012): Alkotmányos berendezkedés és kormányzás Kínában. In P. SZABÓ Sándor (szerk.): *A Sárkány közbelép – Kína nemzetközi kapcsolatai, gazdasága és közigazgatási rendszere a 21. században.* Budapest: Nemzeti Köszolgálati Egyetem Kína Közigazgatás-, Gazdaság- és Társadalomkutató Központ, 7–34. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/123456789/15450/1/sarkany_kozbelep.pdf

- SWAINE, Michael D. – FRAVEL, M. Taylor (2011): China's Assertive Behavior-Part Two: The Maritime Periphery. *China Leadership Monitor*, No. 35. Online: www.taylorfravel.com/documents/research/fravel.2011.CLM.maritime.periphery.pdf
- TOWNSHEND, Ashley – MEDCALF, Rory (2016): Shifting Waters: China's New Passive Assertiveness in Asian Maritime Security. *Lowy Institute*, 2016. április 28. Online: www.lowyinstitute.org/publications/shifting-waters-china-s-new-passive-assertiveness-asian-maritime-security
- Trump Administration (2020): *United States Strategic Approach to PRC*. 2020 május. Online: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/05/U.S.-Strategic-Approach-to-The-Peoples-Republic-of-China-Report-5.24v1.pdf>
- Xi, Jinping (2012): Views from China's Vice President. *Washington Post*, 2012. február 12. Online: www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/views-from-chinas-vice-president/2012/02/08/gIQAATMyj9Q_story.html
- Xi, Jinping (2016): Speech by President Xi Jinping at a Ceremony Marking the 95th Anniversary of the Founding of the Communist Party of China. *Xinhua News Agency*, 2016. július 1. Online: <https://interpret.csis.org/translations/speech-by-president-xi-jinping-at-a-ceremony-marking-the-95th-anniversary-of-the-founding-of-the-communist-party-of-china/>
- Xi, Jinping (2018): *Openness for Greater Prosperity, Innovation for a Better Future*. Keynote Speech at the Opening of the Boao Forum for Asia Annual Conference 2018. 2018. április 18. Online: http://so.china-embassy.gov.cn/eng/zsgx_1/201804/t20180412_7167981.htm
- XUNZI (2005): Viták a hadseregről. In TÖKEI Ferenc (szerk.): *Kínai filozófia – Ókor II*. Budapest: Magiszter Társadalomtudományi Alapítvány, 198–201. Online: <https://terebeess.hu/keletkultinfo/lexikon/Tokei2.pdf>
- YAHUDA, Michael (2013): China's New Assertiveness in the South China Sea. *Journal of Contemporary China*, 22(81), 446–459. Online: <https://doi.org/10.1080/10670564.2012.748964>
- WANG, Dong – MENG, Weizhan (2020): China Debating the Regional Order. *The Pacific Review*, 33(3–4), 497–519. Online: <https://doi.org/10.1080/09512748.2020.1728576>
- WANG, Yang (2014): *The Road of Sino-U.S. Economic Partnership Will Be Broader and Brighter* (25th Joint Commission on Commerce and Trade, Chicago, IL, 2014.12.17.) Monthly analysis of US-China trade data 2015. január 7. Online: www.uscc.gov/sites/default/files/Research/January%202015%20Trade%20Bulletin.pdf
- WOMACK, Brantly (2014): China's Future in a Multinodal World Order. *Pacific Affairs*, 87(2), 265–284. Online: <https://doi.org/10.5509/2014872265>
- WONG, Kwok Chung (2023): *China's Developmental Peace in International Peacebuilding The Impacts of Chinese Approach in Post-conflict Countries of Asia*. PhD-disszertáció. Waseda University The Graduate School of International Culture and Communication Studies. Online: <https://waseda.repo.nii.ac.jp/record/78519/files/Honbun-9200.pdf>
- ZHAO, Suisheng szerk. (2000): *China and Democracy: Reconsidering the Prospects for a Democratic China*. New York: Routledge.